

Навчальна програма
«Юні географи-дослідники»
(основний рівень)
I рік навчання

«Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України» (протокол №2 від 29.06.2017) (лист ІМЗО від 18.07.2017 № 21.1/12-Г-400)

Автор:
Чернуха В. А. – керівник гуртка
«Краєзнавчі дослідження на
шкільному географічному
майданчику» Рівненської
загальноосвітньої школи I – III
ступенів №18.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасні вимоги, які стоять перед школою, недостатня кількість навчального часу, що виділяється програмою на вивчення географії, не може задовольнити потреби школярів у географічних знаннях. Для глибшого засвоєння матеріалу і прищеплення практичних умінь і навичок велике значення мають спостереження і практичні вправи на шкільному географічному майданчику під час занять учнів в географічному гуртку.

Головна мета роботи на географічному майданчику – навчити учнів користуватися приладами, фіксувати дані спостережень, їх аналізувати, встановлювати закономірності між ними і робити висновки.

Метою програми є організація вивчення фізико-географічних особливостей своєї місцевості, використовуючи фактичні матеріали, напрацьовані самими учнями.

Для досягнення окресленої мети керівнику гуртка необхідно розв'язати такі завдання:

- навчити учнів правил користування географічними приладами та
- засобами вимірювання і фіксації тих чи інших природних процесів;
- удосконалити навички опрацювання та обробки статистичних
- даних і фактичних матеріалів;
- навчити виявляти загальні географічні закономірності,
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки й залежності, робити висновки та складати прогнози;
- розвинути вміння аналізувати процеси і явища своєї місцевості
- (фенологічні спостереження, календар погоди, складання планів, дослідження ґрунтового профілю, екологічного стану тощо);
- розвивати елементи логічного мислення, творчі здібності учнів
- шляхом здійснення дослідницької роботи;
- сформувати вміння працювати з додатковими джерелами

– географічної інформації (довідниками, енциклопедіями, Інтернет ресурсами тощо).

Пропонована програма дослідно-експериментального напрямку позашкільної освіти (історико-географічне відділення). Вона охоплює дев'ять розділів, розрахована на 144 годин (4 години на тиждень, 1 рік навчання), для учнів 6(7) класів, представлена як теоретичною (30 годин), так і практичною (114 годин) частинами. Тема «Рослинність території школи (збір, створення гербарію)» пропонується учням для самостійного опрацювання.

Роботу в географічному гуртку, в межах кожного розділу програми, пропонується проводити в три етапи:

Підготовчий (вивчення, повторення необхідного навчального матеріалу, знайомство з довідковою літературою, складання плану для вирішення поставленого завдання);

Дослідницький (проведення досліджень за наміченим планом, фіксація результатів спостережень);

Завершальний:

а) опрацювання зібраних матеріалів (складання графіків, схем, таблиць, планів);

б) складання шкільних проектів з інформаційними додатками і їх захист (в кінці навчального року).

Дослідницька робота учнів на місцевості розширює їх кругозір, прищеплює інтерес до предмету і до науки в цілому, розвиває спостережливість, допитливість, формує вміння працювати самостійно та використовувати набуті знання на практиці. Адже одним із напрямків підвищення ефективності навчально-виховного процесу з географії є формування загальнонавчальних умінь і компетенцій учнів під час досліджень краєзнавчих матеріалів.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1	Вступ	2	2	4
2	Прилади географічного майданчика, їх призначення (екскурсія)	-	4	4
3	Формування в учнів просторових уявлень	6	18	24
4	Орієнтування на місцевості	6	14	20
5	Географічне положення свого краю, школи, географічного майданчика	4	8	12
6	Деякі астрономічні спостереження	4	16	20

7	Погода своєї місцевості	4	30	34
8	Гірські породи і ґрунти свого краю	4	6	10
9.	Підсумки(складання географічних проєктів, презентацій і їх захист)	-	16	16
	Разом	30	114	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (4 год.)

Теоретичне заняття. Природа рідного краю як об'єкт географічного краєзнавства. Джерела знань і методи досліджень.

Мета, головні завдання і форми роботи географічного гуртка. Орієнтований план роботи.

Правила поведінки під час теоретичних і практичних занять на географічному майданчику.

Практичне заняття. Складання пам'ятки учневі, який перебуває на географічному майданчику.

2. Прилади географічного майданчика, їх призначення (4 год.)

Практичне заняття. Екскурсія: ознайомлення учнів з метеорологічними, астрономічними, топографо-геодезичними приладами; макетами гідролого-геоморфологічного відділу; колекціями гірських порід і ґрунтів.

Написання анкети відгуку: «Мої враження під час подорожі географічним майданчиком. Мої побажання щодо організації гурткової роботи на майданчику».

3. Формування в учнів просторових уявлень (24 год.)

Теоретичне заняття. Вимірювання без інструментів. Похідні «еталони». Міри різних частин людського тіла і дані вимірювань різних предметів, що мають стандартні розміри.

Визначення відстаней до навколишніх предметів і їх розмірів на око та за допомогою приладів географічного майданчика.

Масштаб. Види масштабів. План. Окомірна зйомка місцевості. Інструментарій.

Практичні заняття. Вимірювання міри свого кроку, різних частин свого тіла (зросту, висоти від ступні до очей, довжини вказівного пальця і т.д.), кутів з допомогою своїх «еталонів».

Визначення висоти навколишніх предметів за допомогою тіні і свого зросту; за допомогою екліметра, мірної лінійки і довжини свого кроку.

Окомірна зйомка території. Складання плану території школи, майданчика.

4. Орієнтування на місцевості (20 год.)

Теоретичне заняття. Горизонт. Основні і проміжні сторони горизонту. Способи орієнтування за місцевими ознаками, за Полярною зорею, за Сонцем, за Місяцем, за Сонцем та годинником.

Орієнтування за компасом. Магнітний та істинний азимути. Магнітне схилення.

Практичні заняття. Визначення сторін горизонту за місцевими ознаками, за Полярною зорею, за Сонцем (21 березня і 23 вересня), за допомогою гномона (опівдні), за Сонцем та годинником.

Визначення географічних координат майданчика за допомогою екліметра (в дні рівнодення в полудень), місцевого і поясного часу.

Визначення азимутів навколишніх предметів на місцевості за компасом і румб'їчним кільцем, на карті за допомогою транспортира. Рух за азимутом. Креслення руху на папері.

Розв'язування вправ та читання топографічних карт і планів.

5. Географічне положення свого краю, території школи і географічного майданчика (12 год.)

Теоретичне заняття. Мій край на карті України, області, відносно початкового меридіану, екватора, географічні координати міста, тепловий пояс, природна зона, географічне оточення.

Розміщення території школи, географічного майданчика на плані міста. Географічні координати, висота над рівнем моря, місцевий час, віддаленість від економіко-географічних об'єктів (промислові, адміністративні та культурні центри, навколишні вулиці, шляхи сполучення).

Практичні заняття. Схематичне нанесення на план міста території школи і географічного майданчика.

На основі аналізу карт, атласів України, Рівненської області, інформаційного матеріалу географічного майданчика та попередніх досліджень складання характеристики мікрогеографічного положення території школи.

6. Деякі астрономічні спостереження (20 год.)

Теоретичне заняття. Поняття про Всесвіт. Земля в сонячній системі. Добовий і річний рух Землі. Пори року. Теплові пояси. Сонце джерело світла і тепла. Видимий рух Сонця протягом дня і року. Тривалість дня і ночі. Практичне застосування спостереження за Сонцем.

Практичні заняття. Спостереження за зміною висоти Сонця і тривалістю дня і ночі на протязі року (дані на 22 число кожного місяця) за допомогою гномона і екліметра. Складання графіків і таблиць даних та встановлення закономірностей між висотою Сонця, температурою повітря, тривалістю світлового дня та погодою даної місцевості.

Спостереження за видимим рухом Сонця протягом дня. Складання схеми, її аналіз і написання висновків.

7. Погода своєї місцевості (34 год.)

Теоретичне заняття. Погода. Основні показники погоди. Метеорологія. Прилади за допомогою яких проводять метеорологічні спостереження, принцип їх дії.

Правила фіксації записів і опрацювання спостережень. Наукове і практичне значення. Місцеві ознаки погоди. Прогноз погоди.

Практичні заняття. Спостереження за показниками погоди протягом місяця. Складання графіків, таблиць погоди і встановлення закономірностей між показниками.

Спостереження за висотою Сонця і температурою повітря протягом доби. Складання схеми спостережень і фіксація взаємозалежностей.

Узагальнення даних попередніх спостережень. Характеристика погоди даної місцевості за 1 день, за місяць. Складання прогнозу погоди.

8. Гірські породи і ґрунти свого краю (10 год.)

Теоретичне заняття. Гірські породи, їх різновиди. Ґрунти. Склад, будова і структура ґрунту. Ґрунтоутворюючі фактори. Види ґрунтів.

Практичні заняття. Знайомство з колекцією ґрунтів області, колекцією розрізу гірських порід до глибини 50 м в районі території школи.

Вивчення розрізу ґрунту. Складання опису ґрунту відповідно плану.

9. Підсумок (16 год.)

Складання географічних проектів з теми: «Фізико-географічні особливості своєї місцевості», презентацій і їх захист.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види масштабу, способи орієнтування на місцевості, особливості окомірної зйомки;
- наслідки добового і річного руху Землі;
- показники погоди, місцеві ознаки погоди;
- гірські породи, ґрунти, їх різновиди, рослинність своєї місцевості;
- правила спостережень записів і їх опрацювання.

Вихованці мають вміти:

- читати топографічні карти і плани;
- визначати масштаб, азимут, географічні координати, вимірювати відстані, висоти навколишніх предметів на плані, карті і місцевості;
- фіксувати показники спостережень, їх обробляти і аналізувати;
- складати таблиці, схеми, графіки, будувати плани місцевості, описувати ґрунти.

Вихованці мають набути досвід:

- орієнтування на місцевості;

- спостереження за небесними тілами, показниками погоди;
- збирання і складання гербарію;
- складання плану території школи, географічного майданчика;
- написання підсумкового проекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барышева Ю. Г. и др. Географический комплекс средней школы / Ю. Г. Барышева. – М. : Просвещение, 1978.
2. Колесник П. І. Програма з метеорології для гуртків юних туристів-краєзнавців / П. І. Колесник, М. М. Михайленко. – К. : «Радянська школа». – 1973.
3. Лис Ю. В. Географічний майданчик у школі / Ю. В. Лис. – Рівне, 2002.
4. Пересадько В. А. Задачі за географічними картами. Типові та нестандартні з розв'язаннями / В. А. Пересадько. – Харків : «Основа», 2005.
5. Рошин О. М. Без компаса і карти / О. М. Рошин. – К. : «Радянська школа», 1960.
6. Семакин Н. К. Внеклассная работа по географии: из опыта работы / Н. К. Семакин. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
7. Сухорукова А. В. Работа на географической площадке /
8. А. В. Сухорукова. – М. : Просвещение, 1970.
9. Тетерський П. Б. Спостереження за видимим рухом Сонця / П. Б. Тетерський. – К. : «Радянська школа». – 1960.
10. Шипович Є. Й. Програма гуртків юних географів-краєзнавців / Є. Й. Шипович. К. : «Радянська школа», 1971.
11. Янко М. Т. Саморобні наочні посібники з географії / М. Т. Янко. – К. : «Радянська школа». – 1962.